

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 436

**Rachunkowość na rzecz
zrównoważonego rozwoju.
Gospodarka – etyka – środowisko**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kożuchowska
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach:
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-591-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Maria Aluchna, Olga Mikołajczyk: Akcjonariusze vs. interesariusze. Przypadek raportowania zintegrowanego / Shareholders vs. stakeholders. The case of integrated reporting	11
Joanna Antczak: Wypadki chemiczne a bezpieczeństwo ekologiczne / Chemical accidents vs. ecological security	21
Anna Balicka: Sprawozdawczość środowiskowa – światowe trendy ujawniania informacji środowiskowych / Environmental reporting – world trends of disclosure of environmental information	30
Aleksandra Banaszekiewicz, Ewa Makowska: Rewizja finansowa a wiarygodność sprawozdań finansowych / Financial audit vs. financial statements credibility	39
Aurelia Bielawska: Realizacja idei społecznej odpowiedzialności biznesu w rzemiośle / The idea of Corporate Social Responsibility (CSR) in craft	48
Ewa Chojnacka, Jolanta Wiśniewska: Raportowanie danych CSR w Polsce / Reporting on CSR data in Poland.....	55
Marlena Ciechan-Kujawa, Katarzyna Goldmann: Analiza komparatywna wykorzystania i oceny przydatności analizy finansowej w praktyce firm audytorskich i jednostek gospodarczych w Polsce / Comparative analysis of the use and evaluation of the usefulness of financial analysis in the practice of auditing companies and business entities in Poland.....	64
Anna Dąbkowska: Wpływ raportu Liikanena na zmiany w regulacjach sektora bankowego w Niemczech / The impact of Liikanen report on changes in regulations of the banking sector in Germany.....	75
Anna Dubel: Analiza porównawcza kosztów adaptacji i zapobiegania zmianom klimatycznym / Comparative analysis of climate mitigation and adaptation costs	84
Justyna Dyduch: Możliwości wykorzystania informacji pochodzących z ewidencji księgowej w środowiskowej analizie finansowej przedsiębiorstwa – wyniki badań ankietowych / Possibility of using information from accounting records in environmental corporate financial analysis – survey research results.....	93
Danuta Dziawgo: Znaczenie raportowania pozafinansowego w opinii indywidualnych inwestorów / Non-financial reporting importance from individual investors' perspective.....	105

Justyna Fijałkowska: Raportowanie informacji niefinansowych zgodnie z nową dyrektywą UE 2014/95/EU jako wyzwanie dla przedsiębiorstw / Non-financial information reporting following UE 2014/95/UE new directive as a challenge for companies	115
Tomasz Gabrusewicz: Wybrane problemy stosowania wyceny w wartości godziwej do wyceny bilansowej / Selected aspects of applying valuation at fair value to balance sheet valuation.....	123
Marzena Hajduk-Stelmachowicz: Pułapki decyzyjne a system zarządzania środowiskowego / Decision-making traps related to the environmental management system.....	133
Dominika Kordela: Crowdfunding w Polsce – koncepcja finansowania społecznościowego / Crowdfunding in Poland – the concept of social financing	143
Angelika Kuligowska, Michał Moszyński, Damian Walczak: Ryzyko oraz jego świadomość w kontekście odpowiedzialności za szkody środowiskowe w Polsce / Risk and its awareness in the context of liability for environmental damages in Poland.....	154
Agnieszka Kurdyś-Kujawska: Ubezpieczenia gospodarcze jako czynnik zapewniający zrównoważony rozwój gospodarstw rolnych / Business insurances as a factor to ensure sustainable economic development of farms ...	163
Małgorzata Kutera: Etyczne aspekty zwalczania nadużyć finansowych / Ethical aspects of combating financial frauds	174
Jan Michalak: Raport strategiczny jako źródło informacji dla inwestorów społecznie odpowiedzialnych w Wielkiej Brytanii. Wyniki badań empirycznych / Strategic report as a source of information for socially responsible investors in UK. Empirical research results.....	186
Joanna Pawłowska-Tyszko: Nowe instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie krajów członkowskich UE a rozwój zrównoważony / New instruments of risk management in agriculture of the member states of the EU vs. sustainable development	199
Kamila Prucia: Projekt naukowy jako narzędzie finansowania nauki / A scientific project as a financing tool for science	209
Ksymena Rosiek: Koszty środowiskowe w sektorze wodno-kanalizacyjnym / Environmental costs in water and sewage sector	219
Anna Serwatka: Druk w polskich firmach i na uczelniach oraz jego wpływ na środowisko / Printing in Polish companies and at universities and its impact on the environment	231
Hanna Sikacz: Wpływ CSR na sytuację finansową przedsiębiorstw – przegląd badań / The impact of CSR on the corporate financial performance – a review of research.....	241
Dorota Sładkiewicz, Piotr Wanicki: Istota społecznej odpowiedzialności biznesu w procesie kreowania wartości przedsiębiorstwa / The essence of corporate social responsibility in creating company value.....	253

Monika Sobczyk: W poszukiwaniu wpływu dokonań CSR na wyniki finansowe / Searching the impact of corporate social performance on corporate financial performance	261
Anna Spoz: Wpływ finansyzacji na działalność i sprawozdawczość przedsiębiorstw / The impact of financialization on the model business of enterprises and their financial reporting	270
Lidia Włodarska-Zoła: Venture capital jako źródło finansowania przedsięwzięć innowacyjnych w świetle polityki wspierania innowacyjności / Venture capital as a source of financing innovative undertakings in the light of the policy of supporting innovativeness.....	278
Aleksander Zawadzki, Marlena Rybacka: Falszowanie sprawozdań finansowych w opinii biegłych rewidentów / Financial statements fraud in the opinion of auditors	287
Katarzyna Ziętek-Kwaśniewska: Terminowość płatności w transakcjach między przedsiębiorstwami w Polsce / Punctuality of payments in transactions between businesses in Poland.....	296
Beata Zyznarska-Dworczak: Determinanty rozwoju sprawozdawczości niefinansowej w świetle pozytywnej i normatywnej teorii rachunkowości / Factors development of non-financial reporting in the light of positive and normative accounting theory	307

Wstęp

Idea zrównoważonego rozwoju wzbudza uzasadnioną uwagę zarówno w społeczeństwie, jak i w gospodarce oraz w nauce. Poszukujemy bowiem sposobu na racjonalne funkcjonowanie w złożonej rzeczywistości. Konieczne jest nie tylko naukowe opracowanie zasad zrównoważonego rozwoju, lecz także ich efektywna implementacja w praktyce gospodarczej. Nie bez znaczenia jest przy tym również społeczne poparcie dla idei zrównoważonego rozwoju.

Niewątpliwie problemy w zakresie ochrony środowiska oraz etyki prowadzonego biznesu stanowią ogromne wyzwanie rozwojowe. Nie możemy dopuścić, by stały się one barierą rozwoju naszej cywilizacji. Stąd też obecne koncepcje teoretyczne coraz częściej podkreślają konieczność ograniczania negatywnego wpływu prowadzonej działalności na interesariuszy oraz budowania wartości dodanej – rozumianej dużo szerzej niż dotychczas.

Współczesny świat spogląda na ideę zrównoważonego rozwoju z ogromną nadzieją, ponieważ oznacza ona szansę na zmianę filozofii gospodarowania z poszanowaniem zasad gospodarki rynkowej. Nie możemy tej szansy zmarnować. Ta wspaśniała idea wymaga jednak jeszcze wiele pracy, zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i empirycznym.

Tematów badawczych więc nie brakuje. Środowisko ekonomistów z dyscypliny „finanse”, a w tym „rachunkowość”, od dawna zaangażowane jest naukowo w prace badawcze dotyczące zrównoważonego rozwoju. Jednym z przykładów aktywności i profesjonalizmu naszego środowiska naukowego jest niniejsza publikacja.

W opracowaniu opublikowano wybrane artykuły dotyczące idei zrównoważonego rozwoju w zakresie rachunkowości, których autorami są osoby z uznanych ośrodków naukowych w Polsce. Podkreślam wagę inspirujących treści poszczególnych opracowań. Istotny wkład w naukową jakość publikacji wnieśli także recenzenci. Zgłoszone przez nich uwagi i sugestie podniosły jeszcze wartość naukową opracowania.

Niniejsza publikacja jest naszym wspólnym sukcesem: autorów i recenzentów.

Danuta Dziawgo

Anna Spoz

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: aspoz@kul.lublin.pl

WPLYW FINANSYZACJI NA DZIAŁALNOŚĆ I SPRAWOZDAWCZOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTW

THE IMPACT OF FINANCIALIZATION ON THE MODEL BUSINESS OF ENTERPRISES AND THEIR FINANCIAL REPORTING

DOI: 10.15611/pn.2016.436.27

JEL Classification: G01, G10, M41, O10

Streszczenie: Celem artykułu jest omówienie zjawiska finansyzacji i jej wpływu na sposób funkcjonowania i sprawozdawczość przedsiębiorstw. Finansyzacja jest zjawiskiem obecnym w gospodarce od czterech dekad, polegającym na intensywnym wzroście rozmiaru i roli sektora finansowanego przy jednoczesnej jego automatyzacji w stosunku do sfery realnej. Zjawisko to nie jest marginalne, a jego wpływ można dostrzec zarówno na poziomie makroekonomicznym, jak i mikroekonomicznym. Na poziomie przedsiębiorstw najważniejszą zmianą jest przesunięcie perspektywy z interesariuszy na akcjonariuszy, co w znacznym stopniu skróciło horyzont czasowy podejmowanych decyzji. Kadra zarządcza w poszukiwaniu ponadprzeciętnych zysków coraz częściej inwestuje w instrumenty finansowe. Wzrost wartości instrumentów finansowych posiadanych przez jednostki stawia przed systemem rachunkowości wyzwanie właściwego uznania, wyceny i prezentacji aktywów finansowych w sprawozdaniu finansowym. Jest ono bowiem podstawowym źródłem informacji o przedsiębiorstwie dla szerokiego grona użytkowników.

Słowa kluczowe: finansyzacja, instrumenty finansowe, sprawozdawczość finansowa.

Summary: The aim of the article is to discuss the phenomenon of financialization and its impact on the model business of enterprises and their financial reporting. Financialization is a process of increasing size and role of financial sphere over real economy. This phenomenon is not marginal, and its influence can be seen both at the macro and micro level. At the enterprise level the most important change is to shift the perspective of the stakeholders to the shareholders, which significantly shortened the time horizons of decisions. Personnel management in search of extraordinary profits are increasingly investing in financial instruments. The increase in the value of financial instruments makes that acquisition of financial assets, their valuation and presentation should be proper in the financial statements. Financial reporting is the primary source of information about the company for a wide range of users.

Keywords: financialization, financial instruments, financial reporting.

1. Wstęp

Od końca lat 70. XX wieku w gospodarce światowej jesteśmy świadkami postępującego procesu nadmiernego wzrostu sektora finansowego i jego autonomizacji w stosunku do sfery realnej. Wielopłaszczyznowość tego zjawiska sprawia, że trudno jest je jednoznacznie zdefiniować i zinterpretować, co zdaniem A. Kameli-Sowińskiej oznacza, że nadal jest ono przedmiotem „naukowego rozpoznania, nazywania i definiowania” [Kamela-Sowińska 2014].

Konsekwencją przemian zachodzących w gospodarce jest zmiana zachowań podmiotów działających na rynku, które dążąc do maksymalizacji zysków, coraz częściej i chętniej inwestują posiadane środki pieniężne w instrumenty finansowe. Z roku na rok wzrasta zatem stan aktywów finansowych posiadanych przez przedsiębiorstwa i gospodarstwa domowe.

Sprawozdanie finansowe, pomimo nasilonej w ostatnich czasach pod jego adresem krytyki płynącej ze strony teoretyków i praktyków rachunkowości, nadal jest głównym źródłem informacji o przedsiębiorstwie. Zgodnie z art. 4 UoR jego celem jest rzetelna i jasna prezentacja sytuacji majątkowej i finansowej przedsiębiorstwa oraz osiąganego wyniku finansowego. Zmiana zachowań podmiotów gospodarczych postawiła przed rachunkowością i sprawozdawczością przedsiębiorstw szereg wyzwań, z których jednym z najważniejszych i jednocześnie najtrudniejszych jest problem właściwego uznawania i wyceny coraz bardziej złożonych instrumentów finansowych.

Celem artykułu jest przedstawienie zjawiska finansyzacji oraz omówienie jej wpływu na sposób działania i sprawozdawczość przedsiębiorstw. Metodami badawczymi wykorzystanymi do realizacji tak postawionego celu badawczego była krytyczna analiza literatury i regulacji prawnych z wybranego obszaru oraz metoda indukcji.

2. Pojęcie zjawiska finansyzacji

Zjawisko finansyzacji, choć relatywnie nowe w polskiej literaturze przedmiotu, w publikacjach zagranicznych jest obecne od lat. Zdaniem Correi, Vidala i Marshalla [2012–2013, s. 225] pierwszym wśród naukowców, który zwrócił uwagę na rosnące znaczenie finansów w gospodarce, był Bernis [Sawyer 2013–2014, s. 5].

Neologizm „finansyzacja” funkcjonuje od początku lat 90. XX wieku, nadal jednak pojęcie to nie jest jednoznaczne. Niewątpliwy wpływ na współczesne postrzeganie tego zjawiska miał K. Phillips, który w 1993 r. w *Boiling Point*, a rok później w jednym z rozdziałów *Financialization of America* opisał je jako długotrwałe oddzielenie i rozróżnienie sfery finansowej od realnego sektora gospodarczego [Phillips 1994, s. 24].

Do najbardziej znanych i najczęściej cytowanych w literaturze przedmiotu należy jednak definicja G. Epsteina, który zjawisko finansyzacji opisał jako „rosnący

wpływ bodźców finansowych, rynków finansowych, podmiotów finansowych oraz instytucji finansowych na funkcjonowanie narodowej i globalnej gospodarki” [Epstein (red.) 2005, s. 3]. W przytoczonym opisie autor zwraca uwagę na rosnącą siłę oddziaływania elit finansowych i rynków finansowych na decyzje rządów i podmiotów gospodarczych na poziomie krajowym i międzynarodowym [Gostomski 2014].

G.R. Krippner postrzega finansyzację przez pryzmat źródła tworzenia kapitału, definiując ją jako formę akumulacji, w której zyski generowane są kanałami finansowymi, a nie poprzez handel i produkcję towarów [Krippner 2005, s. 174].

Na gruncie rodzimej literatury analizy tego zjawiska podjął się między innymi E. Gostomski, który opisał je jako „zjawisko gwałtownego zwiększania się na świecie rozmiarów i znaczenia sektora finansowego przy jednoczesnej jego automatyzacji wobec realnego sektora gospodarczego” [Gostomski 2014, s. 300]. Podobnego zdania jest również J. Żyżyński, który definiuje finansyzację jako nadproporcjonalny rozrost sfery finansowej [Żyżyński 2010, s. 27].

Swoistym podsumowaniem zaprezentowanych powyżej definicji finansyzacji może być definicja zaproponowana przez M. Ratajczaka, który zjawisko to rozpatruje w dwóch wymiarach. W szerszym (makroekonomicznym) znaczeniu oznacza „autonomizację sfery finansowej w relacji do sfery realnej, a nawet uzyskanie nadrzędności tej pierwszej w stosunku do drugiej” [Ratajczak 2014, s. 208]. W węższym natomiast utożsamia ją z rosnącym znaczeniem działalności finansowej w funkcjonowaniu przedsiębiorstw niefinansowych. Konsekwencją jest coraz większy udział w całkowitych dochodach tych podmiotów – dochodów czerpanych z działalności finansowej [Ratajczak 2014].

3. Przyczyny i skutki zjawiska finansyzacji w gospodarce światowej

Złożoność i wielowymiarowość zjawiska finansyzacji sprawia, iż trudno wymienić jedną podstawową przyczynę jej powstania i rozwoju oraz jednoznacznie odróżnić, które z wymienionych procesów wywołują, a które towarzyszą zjawisku finansyzacji.

Odwołując się do T. Palleya [2007, s. 2], za przyczyny finansyzacji należy uznać [Marszałek 2012, s. 221]:

- zmiany w strukturze i działaniu rynków finansowych,
- rozwiązania z zakresu polityki społeczno-gospodarczej,
- zmiany w zachowaniach przedsiębiorstw niefinansowych.

Z tym poglądem nie zgadza się A. Kamela-Sowińska, uznając, że wymienione powyżej zjawiska nie są przyczynami, a skutkami finansyzacji. Jako przyczyny wymienia natomiast duet idei ładu korporacyjnego i Internetu. „Sama idea *corporate governance* nie była dostatecznie wystarczająca do powstania zjawiska finansyzacji. Do tego potrzebny był »przyspieszacz«, »narzędzie« realizujące szybko zyski w warunkach gospodarki globalnej. I taką rolę [...] odegrał Internet” [Kamela-Sowińska 2014].

Bez wątpienia finansyzacja nie jest zjawiskiem przejściowym i marginalnym, a jej wpływ na gospodarkę jest łatwo dostrzegalny.

Zdaniem P. Marszałka w ujęciu makroekonomicznym finansyzacja gospodarki światowej oznacza [Marszałek 2012; Janc, Jurek, Marszałek 2015, s. 12]:

- upowszechnienie i szybki rozwój rynków finansowych,
- deregulację systemów finansowych i poszczególnych gospodarek,
- poszerzanie oferty dostępnych instrumentów i instytucji finansowych
- decyzje z zakresu polityki społeczno-gospodarczej sprzyjające rozwojowi rynków finansowych,
- wzrost konsumpcji podtrzymywanej kredytem,
- powszechność i rosnące znaczenie instytucji, rynków instrumentów i schematów finansowych w życiu gospodarczym i społecznym,
- wykształcenie specyficznej (indywidualnej, prorynkowej i utylitarnej) kultury finansowej.

Skutki postępującej finansyzacji można dostrzec również na poziomie mikroekonomicznym. Wzrastająca rentowność działalności finansowej została dostrzeżona przez podmioty funkcjonujące na rynku i wywołała zmianę sposobu ich działania. Na poziomie przedsiębiorstw niefinansowych zjawisko to jest szczególnie widoczne w sferze własności i zarządzania, zwłaszcza w przypadku dużych firm. Coraz częściej posiadaczami praw własności do przedsiębiorstw są właściciele instytucjonalni ze sfery finansowej, którzy nie są zainteresowani zrównoważonym wzrostem jednostki przynoszącym stabilne profity dopiero w przyszłości, lecz dużymi zyskami osiąganymi w krótkim okresie. Takie podejście znalazło odzwierciedlenie w zarządzaniu przedsiębiorstwem, tj. nastąpiło przesunięcie z perspektywy interesariuszy na perspektywę akcjonariuszy lub udziałowców.

Kadra zarządcza przedsiębiorstw, poszukując sposobów na szybkie osiągnięcie ponadprzeciętnych zysków, coraz częściej i chętniej nabywa za posiadane środki pieniężne instrumenty finansowe.

4. Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji o przedsiębiorstwie

Sprawozdanie finansowe jest uporządkowanym zestawieniem historycznych informacji finansowych, tworzonych głównie przez system rachunkowości i częściowo poza nim, którego celem jest przekazanie informacji o majątku przedsiębiorstwa i źródłach jego finansowania oraz o wyniku finansowym na ściśle określony moment. Jego celem jest dostarczenie odbiorcom (zewnętrznym i wewnętrznym) rzetelnych i wiarygodnych informacji użytecznych dla nich w procesie podejmowania decyzji. Trafność tych decyzji determinowana jest jakością sprawozdań finansowych, dlatego istnieje nieustająca potrzeba doskonalenia obecnej formuły sprawozdawczej zarówno pod względem struktury, jak i zawartości informacyjnej.

Sprawozdanie finansowe w obecnej formule podlega krytyce płynącej zarówno ze strony praktyków, jak i teoretyków rachunkowości. Do głównych zarzutów wy-suwanych pod jego adresem zaliczyć należy [Walińska i in. 2015]:

- koncentrację na przeszłości, bez ujawniania informacji na temat możliwości osiągnięcia sukcesów w przyszłości,
- koncentrację na osiągnięciu zysków w krótkim okresie,
- brak informacji na temat kluczowych czynników sukcesu organizacji,
- nieuwzględnianie aktywów niematerialnych, takich jak np. wiedza, które coraz częściej stanowią czynnik przesądający o możliwości podmiotu gospodarującego osiągnięcia sukcesu na rynku.

Oprócz wyżej wymienionych niedoskonałości sprawozdania finansowego, zdaniem autorki należy przemyśleć wpływ poniższych zagadnień na jakość sporządza-nych rocznych raportów finansowych:

- proces przechodzenia rachunkowości od reguł (*rules based accounting*) do za-sad (*principles based accounting*),
- rosnący subiektywizm w rachunkowości,
- niedostateczny zakres informacji ujawnień w zakresie instrumentów finansowych.

Standardy oparte na regułach zawierają szczegółowe i precyzyjne zapisy, któ-re powinny być przestrzegane i stosowane. Z kolei standardy oparte na zasadach zawierają jedynie „określenie, co powinno być zrobione”. W dużym uproszczeniu można zatem powiedzieć, że reguły mają charakter norm wymagających respektowa-nia, a zasady jedynie wyznaczają kierunek postępowania. Będąc niedookreślona, rachunkowość oparta na zasadach pozostawia ciężar decyzji i odpowiedzialności za nie na podmiocie gospodarującym [Mastalerz 2012, s. 125].

Przejście w rachunkowości od reguł do zasad oznacza dla jednostki większą swobodę w ewidencji i sposobie prezentacji operacji gospodarczych. To samo zda-rzenie, w zależności od sposobu postrzegania lub chęci postrzegania go przez jed-nostkę, może być różnie ujmowane i prezentowane w sprawozdaniu finansowym.

Swoboda w ocenie i klasyfikacji zdarzeń przez księgowych w sposób naturalny łączy się z następnym punktem, a więc wzrastającą subiektywnością rachunkowości, stwarzającą okazje do nadużyć i oszustw. Sztandarowym przykładem w tym zakre-sie jest szeroko opisywana w literaturze przedmiotu wycena w wartości godziwej.

Należy podkreślić, że autorka opracowania jest świadoma, że omawiane zagad-nienia mają także swoje zalety. Właściwe, rzetelne i odpowiedzialne stosowanie przez księgowych standardów opartych na zasadach oraz wynikająca z tego faktu pewna swoboda w prezentacji operacji gospodarczych umożliwiają pełniejsze od-zwierciedlenie rzeczywistego charakteru operacji gospodarczych i ich wpływu na wynik finansowy, a więc spełnienie głównego celu sprawozdawczości finansowej jednostki. Ze względu na ograniczenia edytorskie autorka nie będzie rozwijać tego wątku.

Zmieniające się warunki funkcjonowania przedsiębiorstw wpływają na sposób ich działania, zachęcając podmioty gospodarcze do podejmowania nowych działań

lub/i zaniechania jednych aktywności na rzecz zintensyfikowania innych. Rachunkowość, będąca „systemem ciągłego ujmowania w czasie, grupowania, prezentowania i interpretowania wyrażonych w pieniądzu i bilansujących się ogólnych i szczegółowych danych liczbowych o działalności gospodarczej i sytuacji majątkowej jednostki gospodarczej” [Skrzywan 1968, s. 13], musi nadążać za zmieniającym się sposobem funkcjonowania jednostki. Obecnie nowym i niezwykle trudnym wyzwaniem jest uznanie, wycena i prezentacja instrumentów finansowych, które coraz częściej stanowią składniki aktywów i pasywów przedsiębiorstw.

5. Zasady uznania i wycena instrumentów finansowych i ich prezentacja w sprawozdaniu

Pojęcie instrumentu finansowego zostało zdefiniowane w art. 3 ust. 1 pkt 23 ustawy o rachunkowości. Zgodnie z jego zapisami pod pojęciem instrumentu finansowego należy rozumieć kontrakt, który powoduje powstawanie aktywów finansowych u jednej ze stron i zobowiązania finansowego albo instrumentu kapitałowego u drugiej, pod warunkiem że z kontraktu zawartego między dwiema lub więcej stronami jednoznacznie wynikają skutki gospodarcze, bez względu na to, czy wykonanie praw lub zobowiązań wynikających z kontraktu ma charakter bezwarunkowy albo warunkowy [Ustawa z 29 września 1994].

Instrument finansowy to zatem umowa, która, choć nie wynika to bezpośrednio z zapisów normatywnych, najczęściej zawierana jest w formie pisemnej, a jej skutki widoczne są w bilansie obu stron: jako pozycja aktywów finansowych u jednej ze stron kontraktu i zobowiązanie finansowe lub instrument kapitałowy u drugiej.

Ze względu na cel nabycia i możliwość jego osiągnięcia na podstawie odpowiednich zapisów polityki rachunkowości jednostka przyporządkowuje posiadane instrumenty finansowe do jednej z następujących kategorii:

- instrumenty finansowe przeznaczone do obrotu,
- pożyczki udzielone i należności własne,
- aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności,
- aktywa finansowe dostępne do sprzedaży.

Na dzień nabycia lub powstania instrumentu finansowego jest on wyceniany według ceny nabycia, czyli w wartości godziwej poniesionych wydatków lub przekazanych w zamian innych składników majątkowych, a w przypadku zobowiązania finansowego – w wartości godziwej otrzymanej kwoty lub wartości uzyskanych innych składników majątkowych, przy uwzględnieniu kosztów transakcji [Seredyński i in. 2015, s. 221].

Instrumenty finansowe wyceniane są również na dzień bilansowy. Cel nabycia oraz prawdopodobieństwo jego osiągnięcia determinują sposób wyceny bilansowej instrumentów finansowych oraz ich prezentację w bilansie. Aktywa finansowe przeznaczone do obrotu i do sprzedaży wyceniane są w wiarygodnej wartości godziwej. W przypadku braku możliwości jej ustalenia, a mając ustalony termin wymagalno-

ści – wycenia się w skorygowanej cenie nabycia. W sytuacji gdy termin wymagalności instrumentów finansowych nie został ustalony, wycenia się je z uwzględnieniem trwałej utraty wartości.

Pożyczki udzielone i należności własne oraz instrumenty finansowe utrzymywane do terminu wymagalności wyceniane są w wysokości skorygowanej ceny nabycia oszacowanej za pomocą efektywnej stopy procentowej.

Skutki przeszacowań instrumentów finansowych odnosi się z reguły w przychody lub koszty finansowe okresu, w którym nastąpiło przeszacowanie. Wyjątkiem są instrumenty finansowe dostępne do sprzedaży, w przypadku których skutki przeszacowania mogą być odnoszone także na kapitał z aktualizacji wyceny.

Wycena instrumentów finansowych jest jednym z najtrudniejszych zagadnień w rachunkowości finansowej. Szczególnie wiele obaw wywołuje wycena metodą wartości godziwej. Jej złożoność i subiektywność z jednej strony oraz niejasność i niespójność obowiązujących w tym zakresie aktów prawnych z drugiej sprawiają, że wielu księgowych boi się jej stosowania w praktyce. Z ich punktu widzenia bezpieczniejsze byłoby ujęcie omawianych zasobów w skorygowanej cenie nabycia. Dla interesariuszy sprawozdań finansowych bardziej przydatna jest jednak wycena instrumentów finansowych w wartości godziwej.

Instrumenty finansowe w bilansie prezentowane są w podziale na długo- i krótkoterminowe. Aktywa finansowe przeznaczone do obrotu zawsze będą wykazywane jako krótkoterminowe. Natomiast instrumenty pozostałych kategorii mogą być prezentowane jako krótkoterminowe lub długoterminowe.

Warto zauważyć, że żaden z elementów obecnej formuły sprawozdawczej nie przewiduje ujawnienia informacji o ryzyku związanym z poszczególnymi instrumentami finansowymi, a przecież w przypadku przedsiębiorstw posiadających duży wolumen tych zasobów taka informacja jest niezbędna do prezentacji rzetelnego i niezafałszowanego obrazu sytuacji ekonomiczno-finansowej jednostki. Posiadanie zbyt wielu „toksycznych” aktywów może doprowadzić do bankructwa nawet dobrze prosperujące jednostki. Wydaje się zatem wart zastanowienia i dyskusji obowiązek poszerzenia informacji sprawozdawczej o ryzyko związane z instrumentami finansowymi przedsiębiorstwa, np. jako kolejny element w informacji dodatkowej sprawozdania finansowego.

6. Podsumowanie

Zjawisko finansyzacji zmienia sposób działania przedsiębiorstw. Zmiana z perspektywy interesariuszy na akcjonariuszy skróciła horyzont czasowy podejmowanych decyzji. Zarządy firm w poszukiwaniu ponadprzeciętnych zysków osiągniętych w krótkim okresie coraz częściej inwestują w instrumenty finansowe. Rachunkowość będąca systemem identyfikacji, pomiaru i prezentacji obrazu przedsiębiorstwa musi podążać za zmianami modelu jego funkcjonowania. Poprzez prezentację metod uznania, wyceny i przeszacowania instrumentów finansowych w zależności od

ich rodzajów autorka starała się pokazać, jak trudne i złożone jest to zagadnienie i jak wiele kwestii w tym temacie wymaga przemyślenia i doprecyzowania.

Literatura

- Correa E., Vidal G., Marshall W., 2012–2013, *Financialization in Mexico: trajectory and limits*, Journal of Post Keynesian Economics, vol. 35, no. 2.
- Epstein G. (ed.), 2005, *Financialization and World Economy*, Edward Edgar Publishing, Cheltenham.
- Gostomski E., 2014, *Finansyzacja w gospodarce światowej*, International Business and Global Economy, nr 33.
- Janc A., Jurek M., Marszałek P., 2015, *Polish Financial System in the Age of Financialization*, C.H. Beck, Warszawa.
- Kamela-Sowińska A., 2014, *Finansyzacja gospodarki wyzwaniem dla rachunkowości*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 329, UE, Wrocław, s. 146–148.
- Krippner G.R., 2005, *The financialization of the American economy*, Socio-Economic Review, vol. 3, no. 2.
- Marszałek P., 2012, *Finansyzacja – problemy i kontrowersje*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 9, UE, Wrocław.
- Mastalerz M., 2012, *O standardach rachunkowości. Zasady czy reguły*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom (122), SKWP, Warszawa.
- Palley T., 2007, *Financialization: What it is and why it matters*, Political Economy Research Institute, November.
- Phillips K., 1994, *Financialization of America*, Little Brown and Co., New York.
- Ratajczak M., 2014, *Ekonomia i edukacja ekonomiczna w dobie finansyzacji gospodarki*, Ekonomista, nr 3.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, Dz.U. z 2015, poz. 1850, par. 15.
- Sawyer M., 2013-2014, *What is financialization*, International Journal of Political Economy, vol. 42, no. 4, Winter.
- Seredyński R., Szaruga K., Lenarcik A., Dziedzica M., 2015, *Operacje gospodarcze w praktyce księgowej*, ODDK, Gdańsk.
- Skrzywan S., 1968, *Teoretyczne podstawy rachunkowości*, PWE, Warszawa.
- Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2013, poz. 330 z późn. zm., art. 3.
- Walińska E., Bek-Gaik B., Gad J., Rymkiewicz B., 2015, *Sprawozdawczość przedsiębiorstwa jako narzędzie komunikacji z otoczeniem. Wymiar finansowy i niefinansowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Żyżyński J., 2010, *Neoliberalizm – ślepa uliczka globalizacji*, [w:] Kołodko G.W. (red.), *Globalizacja, kryzys i co dalej?*, Poltext, Warszawa.